

อัตลักษณ์จีนกับสำนึกของลูกหลานไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน

ปริญญามงคลพาณิชย์* และชุติมา เข้มเจริญ
คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่รับบทความ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2567

วันที่แก้ไขบทความ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2567

วันที่ตอบรับบทความ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2567

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง อัตลักษณ์จีนกับสำนึกของลูกหลานไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน ผู้เขียนมุ่งศึกษามุมมองที่มีต่อสำนึกทางอัตลักษณ์จีนของลูกหลานจีนที่สังกัดอยู่ในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยใช้แนวคิดของ Gagne and Deci (2005) เก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากกลุ่มคนรุ่นอายุ 15-18 ปี ซึ่งเป็นนักเรียนจำนวน 195 คน และกลุ่มคนรุ่นอายุ 20-45 ปี ซึ่งเป็นครูจำนวน 36 คน รวมทั้งสิ้น 231 คน จัดเป็นคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นที่ 3 ลงมานับจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเมืองจีนโดยมีกรอบการนำเสนอ 4 ประเด็น คือ 1. สายสัมพันธ์ในครอบครัว 2. ภาษาและตัวตนคนเชื้อสายจีน 3. ความกตัญญูและเทศกาล และ 4. ความเชื่อ ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นเรื่องสายสัมพันธ์ในครอบครัวนั้นลูกหลานจีนมองว่า “แซ่” ยังเป็นสิ่งที่แสดงตัวตนความเป็นจีนได้ดีที่สุด แม้ปัจจุบันจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของนามสกุลแบบไทยไปแล้วก็ตาม ส่วนสถานะเรื่องเพศในครอบครัวนั้น เพศหญิงถูกยอมรับมากขึ้น ประเด็นเรื่องภาษาและตัวตนคนเชื้อสายจีน คนเชื้อสายจีนที่อายุ 20-45 ปี บางคนยังมองว่าลูกหลานควรมีทักษะภาษาจีนอย่างใดอย่างหนึ่งติดตัว แต่ภาพรวมของคนทุกช่วงอายุนั้นแทบไม่มีความรู้และทักษะภาษาจีนเลย พวกเขา มองว่าภาษาจีนเป็นเช่นเดียวกับภาษาอื่น ๆ ที่เลือกเรียนเองได้หากสนใจ ประเด็นเรื่องความกตัญญูและเทศกาล คนช่วงอายุ 20-45 ปี ส่วนมากมองว่าเทศกาลตรุษจีน สารทจีน และเซ็งเม้ง ยังเป็นสามเทศกาลที่สำคัญ ส่วนคนช่วงอายุ 15-18 ปี ค่อนข้างแค่เทศกาลตรุษจีนเท่านั้น ประเด็นเรื่องความเชื่อ คนช่วงอายุ 20-45 ปี บางคนยังมองว่าสำนึกในความกตัญญูจะส่งผลต่อความเคร่งครัดในพิธีกรรม ในขณะที่คนส่วนมากรวมถึงคนรุ่นอายุ 15-18 ปี มีความคิดตามหลักวิทยาศาสตร์ จึงมีมุมมองต่อการปฏิบัติในพิธีกรรมความเชื่อที่ผ่อนคลายน้อยกว่า

คำสำคัญ: สำนึก; อัตลักษณ์; คนไทยเชื้อสายจีน

* ผู้รับผิดชอบบทความ: parinya.mo@lsed.tu.ac.th

DOI: 10.14456/tujournal.2025.13

Chinese Identity and the Consciousness of Thai-Chinese People Today

Parinya Mongkolpanich* and Chutima Khemcharoen
Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University

Received 28 February 2024

Received in revised 4 July 2024

Accepted 9 July 2024

Abstract

This research studied the views on the Chinese identity consciousness of Chinese people belonging to Thammasat Secondary School. Using the concept of Gagne and Deci, data were collected from questionnaires and semi-structured interviews from 195 people aged 15-18 years (students) and 36 people aged 20-45 years (teachers), totaling 231 people. They are third generation Thai-Chinese persons descended from ancestors who immigrated from China. The study framework addressed four issues: 1) family ties; 2) Chinese language and identity; 3) filial piety and festivals; and 4) beliefs.

The results were that, in terms of family ties, the samples saw their surname as the clearest expression of Chinese identity, even though it has been assimilated into Thai surnames. Large family togetherness, the cartel system, and male supremacy have lessened in importance. In terms of language and identity, some samples aged from 20 to 45 believed that Thai-Chinese children should have some Chinese language skills. But overall, samples of all ages admitted to having little to no Chinese knowledge or skills, viewing Chinese as one among many languages for independent study based on personal interest. On gratitude and festivals, most samples aged from 20 to 45 considered Chinese New Year, the Lantern Festival, and Qingming to be the three major festivals, meaningful as expressions of gratitude. Samples aged 15 to 18 were only familiar with the Chinese New Year. In terms of belief, some samples aged from 20 to 45 believed that gratitude influences the strictness of rituals, especially when ancestors are worshipped. However, most samples, including those aged from 15 to 18, held more secular outlooks and observed rituals and beliefs less strictly.

Keywords: sense; identity; Thai-Chinese people

* Corresponding author: parinya.mo@lsed.tu.ac.th

DOI: 10.14456/tujournal.2025.13

บทนำ

“ส่วนหนึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าเราเป็นคนไทยเชื้อสายจีน เป็นเรื่องที่เป็นส่วนหนึ่งของตัวเรา ทำให้เราเข้าใจตัวเองมากขึ้น ขณะเดียวกันในเชิงวิชาการหากเรามองไปสังคมไหนของไทย เราก็ปฏิเสธบทบาทของคนไทยเชื้อสายจีนไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทการเมืองที่พาดผ่านมาตั้งแต่ปี 2549 ... คำถามสำคัญของผมคือ คนเรารู้สึกเปลี่ยนไปหรือไม่ ถ้าไม่นำไปสู่การเคลื่อนไหวแบบนี้ เป็นการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องชาติพันธุ์เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง เราเห็นน้อยมากในสังคมไทย สำหรับชนชั้นกลาง อยู่ดี ๆ ก็บูมขึ้นมา ผมก็เลยเริ่มมาสนใจว่า เวลาเราศึกษาคนไทยเชื้อสายจีนหรือคนจีนในสังคมไทย งานส่วนมากจะมองไปทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่ว่าเขารู้สึกอย่างไรละ อะไรเป็นแรงผลักดันให้เขารู้สึกเปลี่ยนไป ...” (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, 2566 อ้างถึงใน ญชรธรณ ทองพันถิญา, 2566)

การนิยามตัวตนของความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนในทศวรรษนี้ปฏิเสธไม่ได้ว่ามี “อารมณ์ความรู้สึก” เป็นตัวคอยกำกับอยู่ด้วย ดังข้อความข้างต้นของ ผศ.ดร.สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ ลูกหลานไทยเชื้อสายจีนที่ศึกษาตัวตนของคนชาติพันธุ์นี้ในพลวัตทางประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่ยุคเสือผงหมอนใบไล่เรียงมาจนถึงปลายทศวรรษ 2550 โดยพิจารณาจากหลักฐานที่แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของลูกหลานจีนในไทยแต่ละยุคสมัย สิทธิเทพยังกล่าวอีกว่า ความรู้สึกที่ว่านั้นจะมากหรือน้อยยังขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมที่เป็นปัจจัยก่อร่างสร้างอารมณ์ความรู้สึก “เป็นจีน” ให้เกิดขึ้นด้วย เช่น นโยบายของภาครัฐ สื่อจำพวกนิตยสาร ละครสะท้อนภาพชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน ประเพณี เทศกาลและกิจกรรมในชุมชน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ยึดโยงอยู่กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองของสังคมไทยแต่ละยุคอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง นำมาซึ่งการกดทับและหนุนเสริมอารมณ์ความรู้สึกของลูกจีนจนทำให้ระบอบอารมณ์ความรู้สึกเป็นจีนของคนแต่ละยุคสมัยแตกต่างกันไป เราจึงได้เห็นทั้งยุคที่ความเป็นจีนถูกทำให้อับอาย ยุคที่ความเป็นจีนได้รับการยอมรับ ยุคที่ความเป็นจีนถูกรัฐไทยกดขี่ หรือยุคที่ความเป็นจีนต่อรองอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจกับรัฐไทย (สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, 2566)

งานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้นมักจะแบ่งรูปแบบการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ การศึกษาประเด็นของอัตลักษณ์ และลักษณะที่สองคือ การศึกษาอัตลักษณ์จีนเชิงพื้นที่ การศึกษาลักษณะแรกนั้นยกตัวอย่างงานของ วนิดา เจริญสุข (2532) ที่ศึกษาเรื่องอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ของนามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน พบว่าคนไทยเชื้อสายจีนจะตั้งนามสกุลด้วย 2 วิธี คือ การยังคงเค้าเดิมของแซ่ไว้ในพยางค์แรกของนามสกุล กับการตั้งนามสกุลใหม่โดยไม่เหลือเค้าของแซ่เดิมเลย เกษียร เตชะพีระ (2537) ศึกษาอัตลักษณ์ผ่านนิยายและละครเรื่องลวดลายมังกร พ.ศ. 2528 และ 2535 ตามลำดับ พบว่าคนจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยได้นำเอาแบบแผน

ถูกผสมกลมกลืนจนไม่มีการแสดงออกทางอัตลักษณ์จีนอย่างเด่นชัดอีกต่อไป โอกาสที่ความเป็นจีนจะเปิดเผยอย่างโดดเด่นน้อยลงจะเป็นเทศกาลตรุษจีนอันเป็นประเพณีที่เปิดพื้นที่ให้คนไทยเชื้อสายจีนได้แสดงอัตลักษณ์ของตนเองอย่างเต็มรูปแบบ มีการสอดแทรกคติเรื่องสิ่งมงคลอย่างสีแดงและทอง ของไหว้เจ้าที่แฝงความหมายมงคลอันสื่อถึงสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งที่สัมพันธ์กับความเชื่อแต่โบราณกาลมา ส่วนประเพณีเทศกาลจีนอื่น ๆ นับวันกลับจะจำกัดวงของคนที่ยังคงถือปฏิบัติ ไม่ได้มีลูกหลานรู้จักอย่างกว้างขวาง อัตลักษณ์จีนหลายอย่างที่เคยเข้มข้นก็ค่อย ๆ เจือจางและขาดช่วงลงมาเรื่อย ๆ ด้วยหลายปัจจัย ทั้งการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ระหว่างคนจีนกับคนต่างชาติพันธุ์ การปลูกฝังความเป็นจีนของพ่อแม่ที่มีต่อลูกมิได้กระทำอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง รวมถึงคนรุ่นลูกเองก็ไม่ได้ใส่ใจในอัตลักษณ์ของบรรพบุรุษ พร้อมกับการเปิดใจรับวัฒนธรรมใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามา คนเชื้อสายจีนรุ่นหลัง ๆ จึงเกิดความรู้สึกว่าตนไม่ได้เป็นคนจีนแล้ว อัตลักษณ์จีนที่เปลี่ยนแปลงไปเลยเกิดขึ้นตั้งแต่ระดับครอบครัว อย่างการแต่งงานแล้วออกไปสร้างครอบครัวใหม่ ไม่ได้อยู่เป็นครอบครัวใหญ่เช่นเมื่อก่อน (พิมพ์ชนก พุกสุข, 2563) ความสำคัญระหว่างลูกชายและลูกสาวที่เป็นเรื่องในครอบครัวยังยึดโยงไปถึงประเด็นระดับสังคมอย่างความเท่าเทียมทางเพศที่ปัจจุบันผู้คนมองไปไกลกว่าการมีเพียงสองเพศชายและหญิงเท่านั้น แต่เป็น LGBTQ+ ที่มีความหลากหลาย ครอบครัวจีนหลายครอบครัวจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมุมมองที่เคยมีต่อสถานะของเพศชายว่าสูงส่งกว่าเพศหญิงไปเป็นการยอมรับสถานะของเพศหญิงมากขึ้น และเปิดใจต่อเพศทางเลือก นอกจากนี้คนเชื้อสายจีนรุ่นหลังยังต้องเผชิญกับคนจีนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาตั้งรกรากในไทย คนจีนกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะตั้งหลักแหล่งและสร้างสำนึกจีนใหม่ที่ต่างจากจีนรุ่นก่อน ตัวอย่างเช่น ปรากฏการณ์การเกิดไชน่าทาวน์แห่งใหม่ในกรุงเทพฯ ย่านห้วยขวาง (ปานิส โพธิ์ศรีวังชัย, 2561) หรือการซื้อกิจการบางอย่างจากนายทุนไทยแล้วปรับรูปโฉมการดำเนินงานโดยใช้ภาษาจีนเป็นหลัก คนจีนกลุ่มใหม่นี้มาพร้อมทัศนคติที่มีกำลังทุนและเทคโนโลยีหนุนเสริม ซึ่งแตกต่างจากคนจีนยุคเสือผืนหมอนใบที่ระลึกรากเหง้าแผ่นดินไทย (แสงไทย คำภูไท, 2563) เป็นการต่อรองแนวคิดจีนแบบเดิมกับจีนแบบใหม่ที่ลูกหลานจีนรุ่นใหม่ในไทยมีโอกาสพบเจอ

งานชิ้นนี้จะใช้ทฤษฎีของ Gagne & Deci (2005) มาอธิบายปรากฏการณ์อย่างกว้าง ๆ ซึ่งทั้งคู่ได้กล่าวว่า การให้ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้คนสนใจต่ออัตลักษณ์ นั้น ๆ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่ น่าสนใจ จนเกิดการเสาะแสวงหาที่จะเรียนรู้ นำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความเชื่อ ความศรัทธา และความชอบ นับว่าเป็นเงื่อนไขภายในที่มีส่วนต่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นได้ ส่วนการสนับสนุนจากครอบครัว ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความไม่สงบของสถานการณ์ทางสังคม นับว่าเป็นเงื่อนไขภายนอกที่ส่งผลต่อรูปแบบการให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ได้ด้วยเช่นกัน งานชิ้นนี้ถูกเขียนขึ้นโดยตั้งอยู่บนฐานคิดที่เข้าใจว่าไม่มีสิ่งใดจีรังยั่งยืน อัตลักษณ์จีนก็เช่นกัน เนื้อหาสาระของงานพยายามจะแสดงให้เห็นว่า ต่อให้อัตลักษณ์จีนหลายอย่างจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และส่งผลต่อความเข้มข้นหรือเจือจางในความรู้สึก “เป็นจีน” ของลูกหลานจีนก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปโดยมีสำนึกต่ออัตลักษณ์อยู่เบื้องหลังว่าพวกเขามองการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ตนเองไปในทิศทางใด

สายสัมพันธ์ในครอบครัว

สำนึกต่ออัตลักษณ์ด้านสายสัมพันธ์ในครอบครัว ระหว่างกลุ่มผู้มีเชื้อสายจีนรุ่นอายุ 15-18 ปี และ 20-45 ปี นั้นแทบไม่ต่างกันตรงที่มองว่า “แซ่” นับเป็นอัตลักษณ์ด้านแรกที่คนทั้งสองช่วงอายุ คิดว่ายังคงแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นจีนได้เด่นชัดที่สุด ถึงแม้ปัจจุบันนี้แทบจะไม่มีใครใช้แซ่เป็นนามสกุลแล้วก็ตาม ดังปรากฏตามคำสัมภาษณ์ของผู้มีเชื้อสายจีนรุ่นอายุ 15-18 ปีว่า

“... เรื่องแซ่บ่งบอกความเป็นจีนอย่างแรก ๆ ได้เลย พอรู้จักใคร ว่านามสกุลเป็นแซ่แล้ว เราจะเรียกเขาด้วยสรรพนามแบบจีนตามมาเอง ...” (นาย A นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

“... คิดว่าถ้าตัวเองยังใช้แซ่อยู่ก็ไม่ติดขัดอะไรมองเป็นเรื่องความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตัวเอง” (นาย C นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนนัยของสถานะทางสังคมได้อยู่เหมือนกัน โดยเฉพาะตรงข้อความที่กล่าวว่า “... พอรู้จักใครว่านามสกุลเป็นแซ่แล้ว เราจะเรียกเขาด้วยสรรพนามแบบจีนตามมาเอง ...” สถานะตรงนี้เป็นได้ทั้งสถานะระหว่างคนเชื้อสายจีนกับคนเชื้อสายจีน คนเชื้อสายจีนกับคนเชื้อสายไทย และคนเชื้อสายจีนกับคนเชื้อสายอื่น ๆ แต่ละสถานะจะนำมาซึ่งการให้เกียรติหรือการดูถูกเหยียดหยามกัน เช่นในอดีตที่มีการเรียกคนจีนว่า “เจ๊ก” (มนัส โอภาสกุล, 2565) นอกจากนี้ในแต่ละสถานะที่เป็นคู่สนทนากันนั้นยังมองแบบย่อยได้อีกหลายระดับ คนเชื้อสายจีนเองก็มีทั้งระดับเจ้าสัวพ่อค้า ลูกจ้าง ที่บางทีก็อาจไม่สนิทแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกันเสมอไป เช่นกรณี “ตู้ห่าว” ที่เป็นภาพลักษณ์ของชาวจีนอพยพใหม่ในไทยที่เข้ามาประกอบธุรกิจสีเทา (กุลนรี นุกิจรังสรรค์, 2566) ในขณะที่คนเชื้อสายไทยก็มีทั้งระดับข้าราชการ เจ้าหน้าที่รัฐ ที่ประวัติศาสตร์ไทยรับรู้กันว่าเป็นกลุ่มที่กดขี่คนจีน จนกระทั่งยุคที่คนจีนได้รับการยอมรับจากคนไทย โดยเฉพาะช่วงปลายทศวรรษ 2540 ที่คนเชื้อสายจีนหลอมรวมกับคนไทยมากขึ้น เป็นการทลายกำแพงการกีดกันคนจีนออกจากคนไทย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2551) ส่วนคนเชื้อสายอื่น ๆ ก็ยังมีลูกจ้าง นักธุรกิจ เป็นต้น

ผู้มีเชื้อสายจีนรุ่นอายุ 20-45 ปี นั้นมิได้มองเพียงว่าแซ่ระบุถึงชาติกำเนิดได้ แต่ยังสามารถยืนยันถึงคนรุ่นหลังด้วยว่า แซ่จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อลูกหลานตระหนักถึงมัน คือต้องรู้ภาษาจีนเพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงความหมายของแซ่ นั้น เพราะเมื่อเข้าใจแล้วสำนึกทางอัตลักษณ์จีนก็จะตามมา

“... แซ่ช่วยให้ระบุตัวตนได้ว่าบุคคลนั้นมีต้นกำเนิดเชื้อสายใด ... แต่หากคนรุ่นลูกหลานไม่ได้มีความรู้ด้านภาษาจีนหรือไม่มีการเล่าสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น คนรุ่นหลัง ๆ ก็อาจไม่ทราบถึงความหมายที่แฝงอยู่ในนามสกุลของตนก็ได้เช่นกัน ความสำคัญของการใช้นามสกุลที่ประกอบไปด้วยแซ่ก็ลดน้อยลงโดยปริยาย เพราะผู้ใช้ซึ่งเป็นเจ้าของนามสกุลเองก็ยังไม่เห็นหรือไม่ทราบถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ในนามสกุลของตนเองเลย ...” (นางสาว D นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 พฤศจิกายน 2564)

ถึงแม้ในสำนึกของคนทั้งสองกลุ่มจะยังเห็นความสำคัญของอัตลักษณ์เรื่องแซ่อยู่มากในเชิงแสดงถึงตัวตนคนเชื้อสายจีนได้ แต่การใช้แซ่ในหมู่คนไทยเชื้อสายจีนก็ดูจะค่อย ๆ จางหายไป เพราะได้เปลี่ยนมาใช้นามสกุลแบบไทย จากการที่ผู้เขียนสำรวจตลาดหนังสือที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับแซ่ในช่วง 10 ปีมานี้ พบว่ามีอยู่ 3 เล่ม ได้แก่ “แซ่เขียวและสายสกุล ส. ศิวรักษ์” ของสำนักพิมพ์เคล็ดไทย ตีพิมพ์ พ.ศ. 2558 “ชื่อ แซ่ และระบบตระกูลแซ่” ของสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม ตีพิมพ์ พ.ศ. 2559 และ “ร้อยแซ่พันธุ์มังกร” ของสำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์ ตีพิมพ์ พ.ศ. 2566 แสดงให้เห็นว่าแม้ในปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนส่วนมากจะไม่ได้ใช้แซ่กันอย่างแพร่หลายเช่นแต่ก่อน แต่ความเป็นแซ่ของคนเชื้อสายจีนนั้นไม่ได้ถูกปล่อยทิ้งให้หลงลืมไป หากแต่ยังคงมีการผลิตผลงานที่คอยกระตุ้นเตือนรากเหง้าของชาติพันธุ์อยู่เสมอ ยังไม่นับรวมหนังสือที่เนื้อหาสาระเกี่ยวกับครอบครัวและตระกูลคนไทยเชื้อสายจีนที่เผยแพร่ออกมาอีกมากมายในช่วงไม่กี่ปีมานี้ แม้บางเล่มถูกผลิตขึ้นเฉพาะกลุ่ม แต่ก็สะท้อนการพยายามรักษาตัวตนและความทรงจำของคนเชื้อสายจีนเอาไว้ เช่น “บันทึกเจริญไชย” ของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ตีพิมพ์ พ.ศ. 2559 “เลือดชั้นคนจาง” ของสำนักพิมพ์มติชน ตีพิมพ์ พ.ศ. 2562 “ตำนานคนฮกจิ๋ว” ของสำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์ ตีพิมพ์ พ.ศ. 2563 “แต่จิว” ของสำนักพิมพ์แสงดาว ตีพิมพ์ พ.ศ. 2563 “ด้วยรักและผูกพัน” ของสำนักพิมพ์แหลมทอง ตีพิมพ์ พ.ศ. 2564 “แต่จิวแต่จ้าว” ของสำนักพิมพ์อีพี ตีพิมพ์ พ.ศ. 2565 เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นจึงคล้ายกับว่าความภาคภูมิใจในตัวตนทางอัตลักษณ์ของคนจีนยังคงอยู่ เป็นเงื่อนไขภายในตามคำอธิบายของ Gagne & Deci (2005) แต่เหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่รัฐบาลควบคุมชาวจีน กระทั่งคนจีนเองก็ยอมรับนโยบายที่เปลี่ยนแซ่มาเป็นนามสกุลจวบจนปัจจุบันนั้น ถือเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอกที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนด นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ที่ถูกเงื่อนไขภายนอกครอบงำเอาไว้

อัตลักษณ์ด้านค่านิยมที่มองว่าเพศชายสำคัญกว่าเพศหญิง แม้คนทั้งสองช่วงอายุจะเห็นด้วยอย่างเป็นเอกฉันท์ว่ายุคสมัยนี้ไม่ควรให้ค่ากับเพศชายมากกว่าเพศหญิงแล้ว แต่ด้วยที่ว่าคนช่วงอายุ 20-45 ปี ยังถือเป็นเจนเนอร์เรชันที่เป็นรอยต่อกับคนจีนรุ่นที่ 2 เพราะเป็นหลานของชาวจีนอพยพ ยังทันยุคสมัยที่อาจอามาให้คุณค่าในตัวลูกชายและหลานชายอยู่ จึงยังคงเห็นอารมณ์และความรู้สึกในคนเชื้อสายจีนช่วงอายุนี้นับว่ายังมีค่านิยมเรื่องนี้อย่างมีความสำคัญ ถึงแม้ว่าหลายเสียงมิได้ปฏิเสธ

ต่อการเปิดกว้างในสถานภาพของเพศหญิงที่มาพร้อมกระแสของแนวคิดสตรีนิยม (Feminism) ที่ถูกจุดขึ้นมาอีกครั้งอย่างเข้มข้น ยังมีนักเรียนหลายคนมองถึงเพศทางเลือกซึ่งเป็นการตั้งคำถามสำคัญที่สะท้อนจารีตความรักระหว่างชายหญิงในสังคมสมัยใหม่ว่า ต่อไปนี้ความรักของคนรุ่นใหม่อาจมิได้จำกัดเฉพาะชายกับหญิงอีกต่อไป แต่จะมีเพศที่หลากหลาย (LGBTQ+) อันจะส่งผลต่ออัตลักษณ์จีนเรื่องการสมรสดังที่สื่อจำพวกละครและภาพยนตร์ในประเทศไทยและจีนหลายเรื่องได้รับความนิยม ตั้งแต่ที่ละครจีนเรื่องปรมาจารย์ลัทธิมารออกเผยแพร่ พ.ศ. 2562 ก็เป็นเหมือนตัวจุดประกายสังคมไทยให้เปิดรับเรื่องความแตกต่างทางเพศมากขึ้น ยิ่งในปัจจุบันนี้ที่กฎหมายสมรสเท่าเทียมผ่านร่าง พ.ร.บ. ก็ยิ่งกระตุ้นให้เรื่องความเท่าเทียมทางเพศเป็นที่ถูกพูดถึง คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ผู้เขียนได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนี้ก็เป็นหนึ่งในองค์กรนำที่มุ่งสร้างสถาบันการศึกษาให้เป็นที่ปลอดภัยของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเพื่อเปิดโอกาสให้สำรวจ ทดลอง และแสดงออกทางอัตลักษณ์ของตนเอง อีกทั้งได้จัดขบวนพาเหรดเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับ Bangkok Pride ที่บริเวณสยามดิสคัฟเวอรีและยังมีการตั้งวงเสวนาเกี่ยวกับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในช่วงวันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 3 มิถุนายน 2567 ที่ผ่านมา (โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2567) เป็นตัวบ่งชี้ว่าการตื่นตัวในการยอมรับเพศที่หลากหลายได้เริ่มแพร่เข้าไปสู่สถานศึกษามากขึ้นแล้ว ปฏิเสธมิได้ว่าถ้าคนรุ่นเก่าตามไม่ทันหรือไม่เรียนรู้ และยังยึดมั่นในจารีตเรื่องเพศแบบเดิมก็อาจจะยอมรับในเรื่องนี้ได้ยากหากลูกหลานเป็นเพศทางเลือก ในขณะเดียวกันลูกหลานก็จะรู้สึกอึดอัด ไม่กล้าบอกต่อพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ในสิ่งที่ตัวเองเป็น เพราะกลัวว่าจะเกิดปัญหาครอบครัวตามมา เรื่องนี้จึงเป็นประเด็นใหญ่ทั้งในระดับครอบครัวและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปไกลเกินกว่าขอบเขตเฉพาะเรื่องเพศชายหญิงแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะกับคนไทยเชื้อสายจีนที่เคยยึดมั่นว่าเพศชายมีความสูงส่ง

ภาษาและตัวตนคนเชื้อสายจีน

ความรู้ทางภาษาจีนประกอบไปด้วยทักษะทั้ง ฟัง พูด อ่าน และเขียน เช่นเดียวกับกับหลาย ๆ ภาษา ลูกหลานจีนทั้งที่มีอายุในช่วง 15-18 ปี และ 20-45 ปี บางคนยังคงมองว่าการมีทักษะภาษาจีนสามารถแสดงอัตลักษณ์ของลูกหลานจีนได้ และควรจะมีทักษะภาษาจีนอย่างใดอย่างหนึ่งติดตัว

“ส่วนตัวคิดว่า เป็นเรื่องของภาษาอย่างเดียวที่ใช้แสดงอัตลักษณ์ของลูกหลานจีนรุ่นใหม่ได้ กับค่านิยมในการใช้ชีวิตบางด้านที่น่าจะยังพอเป็นตัวแทนอัตลักษณ์จีนได้” (นางสาว M นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 พฤศจิกายน 2564)

“ภาษาจีนใช้แสดงอัตลักษณ์ได้ แต่ไม่ค่อยจำเป็นในการส่งต่อให้ลูกหลาน ทุกวันนี้ที่บ้านใช้ภาษาไทยกันหมดแล้ว ...” (นาย C นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

ภาพรวมของคนเชื้อสายจีนทั้งสองช่วงอายุมองว่าความสำคัญของภาษาจีนอยู่ที่ “การนำไปใช้” มากกว่ามีติดตัวเพื่อ “แสดงอัตลักษณ์” ดังนั้นทั้งในกลุ่มผู้ที่มีอายุ 15-18 ปี และ 20-45 ปี จึงแทบไม่มีความรู้และทักษะภาษาจีนที่ได้จากการถ่ายทอดติดตัวมาจากที่บ้านเลย แต่พวกเขามองว่าไม่ใช่ปัญหาเพราะภาษาจีนก็เป็นหนึ่งในภาษาที่พวกเขาเลือกเรียนเองได้หากสนใจ

“ภาษาจีนสำคัญในแง่ของการนำไปใช้ในอนาคต แต่ไม่ได้สำคัญในแง่ของการรักษาไว้เพื่อแสดงอัตลักษณ์ ที่บ้านไม่ได้กดดันว่าต้องได้ภาษาจีน เพราะทุกวันนี้ความรู้ภาษาจีนก็ได้จากที่โรงเรียน มีคลิปสอนออนไลน์แล้วก็มีความคิดว่าอยากเรียนภาษาจีนต่อยอดเพิ่ม” (นาย A นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

อย่างไรก็ตาม ที่ลูกหลานจีนรุ่นใหม่ไม่มีทักษะภาษาจีนติดตัวนั้นสะท้อนเรื่องการกลืนกลายทางชาติพันธุ์อย่างสมบูรณ์ อันสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษรุ่นที่ 1-2 ถูกละเลยของรัฐบาลไทยควมไม่ให้ความสำคัญเป็นภัยคุกคามในสังคม เพราะช่วงนั้นกระแสชาตินิยมจีนกำลังเกิดขึ้นทั่วโลก หนึ่งในมาตรการของรัฐบาลไทยคือการผลักดันให้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการ (เกษียร เตชะพีระ, 2537) คล้ายกับวิธีการที่ อภิญา เพ็ญพสุกุล (2561) กล่าวว่า รัฐบาลไทยเชิดชูวัฒนธรรมของตนโดยโจมตีวัฒนธรรมอื่นว่าเป็นภัยคุกคามความเป็นจีนจึงถูกปฏิเสธโดยภาครัฐ ส่งผลให้ทักษะทางภาษาจีนที่ควรจะถูกส่งต่อจากอาภิงมาให้คนรุ่นพ่อแม่เลยหยุดชะงักหรือขาดช่วงไป ผลกระทบนั้นยังสะท้อนให้เห็นในระดับครอบครัวมากเกินไปที่คนชาติพันธุ์จีนเองจะคาดคิด ดังที่บทสัมภาษณ์หนึ่งได้กล่าวถึงบรรพบุรุษหลังจากถูกทางการเข้ามาควบคุมความเป็นจีนไว้ว่า

“... อาแม่ปฏิเสธความเป็นจีน เห็นได้จากหลายอย่างคือ อาแม่บอกว่าไม่ชอบ ไม่ชอบให้เรียกด้วยสรรพนามแบบจีน ให้เรียกแบบไทย” (นาย K นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤศจิกายน 2564)

ปัจจัยดังกล่าวจึงพลอยทำให้คนรุ่นพ่อแม่ก็ไม่สามารถส่งต่อทักษะเหล่านี้ให้แก่ลูกหลาน เหตุการณ์นี้จึงตรงกับทฤษฎีการวิเคราะหของ Milton (2004) ที่กล่าวว่า ลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลในไทยเป็นเพียงกรณีเดียวที่พูดภาษาจีนไม่ได้เลย หากเทียบกับลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศอาเซียนอื่น ๆ และสอดคล้องกับ ชวนิชย์ เติธรรมธร (2563) ที่กล่าวว่า รัฐบาลไทยสามารถผลักดันนโยบายการกลืนกลายทางชาติพันธุ์ได้สำเร็จ นอกจากนี้คนอายุรุ่น 15-18 ปี ได้เติบโตมาพร้อมกับกระแสเคป๊อป (K-Pop) จากประเทศเกาหลีที่มาสร้างฐานความนิยมในประเทศไทยเอาไว้แล้วตั้งแต่คนรุ่นอายุ 20-45 ปี ยังเป็นวัยรุ่นจนเกิด “แฟนด้อม” (fandom) ในยุคนี้นั้นมา (พนธ์ธร เกาเจริญ, 2565) คนรุ่นใหม่จึง

โยงกับบรรพบุรุษและชาติพันธุ์ของตนต่อไปเพื่อนำพาชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง

ความกตัญญูและเทศกาล

เทศกาลจีนในไทยมีหลายเทศกาล ทั้งตรุษจีน สารทจีน เซ็งเม้ง ไหว้พระจันทร์ ไหว้ขนมบ๊ะจ่าง ไหว้บัวลอย เทศกาลกินเจ ฯลฯ แต่ที่โดดเด่นมาทุกยุคสมัย คือ เทศกาลตรุษจีน ถือเป็นเทศกาลใหญ่ประจำปีของชาวไทยเชื้อสายจีนที่แสดงอัตลักษณ์แทบทุกด้านออกมาได้ชัดเจนที่สุด ผู้ที่มีเชื้อสายจีนอายุ 20-45 ปี ยังคุ้นเคยกับเทศกาลตรุษจีน รวมถึงสารทจีนและเซ็งเม้งบ้าง ทั้งในแง่การถือปฏิบัติกันในครอบครัวและในแง่ของคติเรื่องความกตัญญู โดยเฉพาะเรื่องความกตัญญูที่เป็นเบื้องหลังของเทศกาลทั้งสามนี้เองที่ทำให้คนรุ่นนั้นมองว่า 3 เทศกาลนี้ยังคงสำคัญ แต่โดยรวมแล้วหลายคนไม่ได้ยึดติดกับขนบธรรมเนียมการไหว้เจ้าแบบดั้งเดิมมากนัก เพราะเข้าใจข้อจำกัดทั้งด้านเวลาและความสะดวก หลายคนยอมรับว่าไม่ได้ใส่เสื้อบ๊อคจากพ่อแม่ บางคนก็รู้สึกว่าตัวเองเป็นคนไทยไปแล้ว ในขณะที่พ่อแม่และอาภรณ์เองก็ไม่ได้ยึดติดให้ลูกหลานต้องสืบทอด ลูกหลานเองแม้จะยังถือปฏิบัติและสืบสานพิธีกรรมในเทศกาลอยู่บ้างแต่ก็ลดความเคร่งครัดลงทั้งขนาดและขั้นตอน ดังที่ นภัสนันท์ เหลืองศักดิ์ศรี (2562) กล่าวว่า ผู้คนรุ่นใหม่จะคุ้นเคยกับรูปแบบการไหว้เจ้าไหว้บรรพบุรุษที่ถูกลดทอนลงไป ทั้งเรื่องของไหว้และขั้นตอนที่ต่างจากพิธีกรรมดั้งเดิม

“มีเชื้อจีน แต่ไม่ค่อยรู้สึกว่าเป็นคนจีนเท่าไร ดำเนินชีวิตในสังคมเหมือนคนไทยทั่ว ๆ ไป ดังนั้นหลายประเพณีหรือวิถีปฏิบัติแบบจีนหลายอย่างที่บ้านก็ไม่ได้เคร่งครัดมาตั้งแต่เด็ก เช่น การไหว้เจ้า ตรุษจีน สารทจีน ... เลยใช้วิธีไหว้ตามแต่จะสะดวก ... ที่บ้านพ่อแม่จะเลือกไหว้แค่บางเทศกาล เช่น ตรุษจีน สารทจีน เซ็งเม้ง ของไหว้ไม่ได้จัดมากมาย ถือคิดว่าได้แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษก็เพียงพอ ...”
(นาย E นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 พฤศจิกายน 2564)

คนรุ่นอายุ 15-18 ปี ถึงแม้จะคุ้นเคยกับเทศกาลตรุษจีนเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นเพียงการคุ้นเคยแบบผิวเผิน กล่าวคือ เทศกาลตรุษจีนพวกเขาจะนึกถึงอั่งเปา สีแดงและสีทอง ขนมเซ่ง ขนมเทียน การไหว้เจ้า และคนจีนที่เยาวราช แต่พวกเขาตั้งคำถามได้น่าสนใจว่าพอจะเป็นไปได้หรือไม่หากประเพณีตรุษจีนหรือเทศกาลจีนอื่น ๆ เราไม่ยึดติดกับกรอบขนบธรรมเนียมแบบเดิม เช่น

“สิ่งของไหว้เจ้าอาจไม่ต้องเคร่งครัด ซื้อมาตามความสะดวกเดี๋ยวนี้มีขายในเซเว่น โลตัส ... ตัวเองเคยคิดเหมือนกันว่าการไหว้ในยุคนี้จำเป็นต้องเคร่งครัดมากน้อยแค่ไหน ถ้าอยากเอาอาหารสมัยใหม่ไปไหว้ได้มัย เช่น อาหารเกาหลี หรือข้าวเหนียวหมูบึ่ง เพราะบรรพบุรุษอาจจะอยากกินเหมือนกัน” (นางสาว F นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล,

15 กุมภาพันธ์ 2566)

“คิดว่าการไหว้เจ้ามีความสำคัญ เป็นเรื่องที่บรรพบุรุษ
ของคนเชื้อสายจีนคิดไว้เป็นกุศโลบายในการรวมญาติ แต่สมัยนี้ไม่ต้อง
เคร่งครัดมาก เช่น บางปีอาจจะเอาบิงซูไปไหว้เจ้าก็ได้” (นางสาว I นาม
สมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

ข้อมูลของ Taksaporn Koochakan (2567) กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ค่านิยมและการปฏิบัติใน
ประเพณีและเทศกาลของคนเชื้อสายจีนเปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นเพราะว่า เกิดจากการต่อไม่ติดของการ
ส่งผ่านทางวัฒนธรรมระหว่างรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัว ทำให้ความเข้าใจและความรู้สึกใกล้ชิดต่อ
บรรพบุรุษของคนรุ่นหลังเบาบางลง เครือญาติจึงไม่สนิทกัน เมื่อนาน ๆ มาเจอกันก็อาจเจอคำถาม
ที่ไม่ถูกใจ ทำให้ไม่เกิดความกลมเกลียวในระบบเครือญาติอีกต่อไป นอกจากนี้การระบาดของโควิด 19
ก็ทำให้การรวมตัวกันเป็นเรื่องที่ควรระวัง ตลอดจนปัญหาฝุ่น PM 2.5 อันเป็นเงื่อนไขภายนอกของ
สถานการณ์ที่ไม่ปกติตามคำอธิบายของ Gagne and Deci (2005) ก็ส่งผลต่อพิธีกรรมบางอย่าง เช่น
การเผากระดาษเงินกระดาษทองที่มีในหลายเทศกาลจำเป็นต้องลดการปฏิบัติลงเพราะเป็นบ่อเกิดของ
ปัญหาฝุ่นควัน เหนือสิ่งอื่นใด “เงิน” ก็ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ชี้ขาดว่าแต่ละครอบครัว
จะปฏิบัติตามเทศกาลประเพณีมากน้อยแค่ไหนอย่างไรก็จะต้องมีฐานะทางการเงินเป็นตัวกำหนด
ดังที่บทสัมภาษณ์ของคนทั้งสองช่วงอายุมักจะกล่าวถึงหลักปฏิบัติบางอย่างในทำนองว่า “ใช้เงินเยอะ”
หรือ “สิ้นเปลือง” เช่น

“... เพราะมันเป็นพิธีที่สิ้นเปลือง ใช้เงินสองสามแสน แล้วเวลา
เผากระดาษมันต้องใช้เยอะ มันเป็นการแสดงความเป็นครอบครัวด้วย...”
(นาย L นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤศจิกายน 2564)

ประเด็นที่คนรุ่นอายุ 15-18 ปี ตั้งคำถามนั้น คนรุ่นเก่าที่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมมาแต่ดั้งเดิม
อาจจะไม่ถูกใจ แต่หากมองแบบตั้งข้อสังเกตก็จะทำให้เห็นความคิดและทัศนคติของคนต่างรุ่นได้เช่นกัน
โดยเฉพาะการตอบย้ำเรื่องราวว่า “อัตรลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่หยาบดิ่ง” หรือ “ถูกแซ่แข็ง” แต่มันพร้อมจะถูกปรับ
เปลี่ยนไปตามบริบทแวดล้อมของสังคมได้เสมอ ขึ้นอยู่กับว่ามันถูกปรับโดยใคร เพื่อใช้ต่อรองกับใคร หรือ
ต่อรองกับอะไรนั่นเอง ดังเช่นที่เวลานึกถึงเยาวราช คนรุ่นเก่ามักจะนึกถึงย่านตลาดอันเต็มไปด้วยคน
จีนหลากหลายชนชั้นหลายสถานะ คึกคักไปด้วยร้านค้าของชาวจีน ซึ่งจะเป็ภาพจำเยาวราชในรูปแบบเก่า
หากแต่เยาวราชสำหรับคนรุ่นใหม่กลับเป็นย่านที่เต็มไปด้วยวัยรุ่นหนุ่มสาวและสีสันของคาเฟ่สไตล์จีน
ทั้งรูปลักษณ์ของร้านแบบจีนโมเดิร์น เสิร์ฟอาหารหน้าตาทันสมัยที่ตกแต่งท็อปปิงด้วยสัญลักษณ์แบบ
จีนตามขนบลงไป เช่น ขนมหวานราดด้วยแยมสตรอว์เบอร์รีสีแดงซึ่งเป็นสีมงคลของจีน (Ryoiireview,
2567) ในที่นี้เราจึงเห็น “เยาวราชที่ไม่เคยหยาบดิ่ง” หรือตายไปตามกาลเวลา เหมือนที่อัตรลักษณ์จีนก็

จะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเช่นกัน

ความเชื่อ

สำนักทางอัตลักษณ์ของลูกหลานจีนในด้านความเชื่อนั้น หลายคนมองว่ายังคงเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์จีนได้ อันเนื่องมาจากคติความเชื่อของจีนมักจะปรากฏอยู่ควบคู่กับประวัติศาสตร์จีนโบราณอันยิ่งใหญ่และมีความโดดเด่นในศาสตร์หลายแขนง เช่น ฮวงจุ้ย โหงวเฮ้ง โหราศาสตร์ ศาสตร์ทางตัวเลข เป็นต้น แต่ในทีนี้ก็จะกล่าวถึงความเชื่ออยู่สองลักษณะคือ ความเชื่อในเทพเจ้าจีนกับความเชื่อเรื่องปีชง

ความเชื่อในเรื่องการเคารพบูชาเทพเจ้าจีนพบว่า คนในรุ่นอายุ 20-45 ปี จะมีวิจรรย์ญาณในการตัดสินใจด้วยตนเองที่ชัดเจนกว่าคนรุ่นอายุ 15-18 ปี ว่าเราควรเคารพศรัทธาต่อเทพเจ้าจีนองค์ใดและอย่างไร ทั้งนี้มาจากประสบการณ์ส่วนตัว 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ การศึกษาด้วยตนเองเกี่ยวกับเทพเจ้าจีนองค์นั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับเงื่อนไขภายในของ Gagne and Deci (2005) ที่กล่าวว่าหากบุคคลเกิดความสนใจในอัตลักษณ์ใดจนเกิดการศึกษาด้วยตนเองแล้วก็จะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ วิถีปฏิบัติที่แสดงออกจึงเป็นรูปธรรม เช่น การจัดโต๊ะหมู่บูชาไว้สำหรับตั้งรูปเคารพของเทพเจ้าจีนเป็นองค์ ๆ โดยเฉพาะ พร้อมกับถวายของเซ่นไหว้อย่างจริงจัง ดังความเห็นที่ว่า

“นับถือเจ้าแม่กวนอิม คุณแม่ก็นับถือ ตอนแรกก็ไม่กินเนื้อตามแม่สั่ง แต่พอศึกษาข้อมูลเลยมารู้ถึงที่มาที่ไป (ว่าการนับถือเจ้าแม่กวนอิมไม่เกี่ยวกับการห้ามกินเนื้อ) เลยกลับมากินเนื้อ แต่ก็ยังนับถืออยู่ ... การจัดไหว้จะตั้งแยกกับพระพุทธรูป ...” (นาย J นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 พฤศจิกายน 2564)

ลักษณะที่สอง คือ การปฏิบัติตามผู้ใหญ่อีกต่อมา จัดอยู่ในเงื่อนไขภายนอกตามทฤษฎีของ Gagne and Deci (2005) ที่กล่าวว่าเกิดจากการปลูกฝังของครอบครัว การแสดงออกของคนกลุ่มนี้พบว่ามีการถวายของเซ่นไหว้ในบางโอกาสที่ผู้ใหญ่เป็นคนนำพิธีกรรม ผู้ที่มีความศรัทธาในลักษณะที่สองนี้มีสัดส่วนมากกว่ากลุ่มแรก ซึ่งลูกหลานจีนรุ่นอายุ 15-18 ปี จัดอยู่ในประสบการณ์ลักษณะนี้แทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามคนรุ่นนี้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่าการบูชาเทพเจ้าจีนบางองค์นั้นอาจถูกกับจริตของคนไทยในแง่ของการเชื่อตามอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเทพ ตรงกับที่สังคมไทยในปัจจุบันมีการนำเสนอรูปแบบความศรัทธาเชิงพุทธพาณิชย์มากขึ้น

“คิดว่าการบูชาเทพจีนเป็นองค์ ๆ เป็นเรื่องที่เข้าถึงง่ายเหมือนที่คนไทยนับถือศาสนาพุทธ แต่ศรัทธาพระพินเศวร บูชาพญานาค เป็นการนับถือตามอิทธิฤทธิ์ของเทพองค์นั้น ๆ ...” (นางสาว H นามสมมติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

ตัวอย่างของการบูชาเทพเจ้าตามอิทธิฤทธิ์จึงแตกต่างกันไปตามรูปลักษณะและเรื่องเล่าโดยไม่จำกัดศาสนา เทพเจ้าที่มีตำนานปาฏิหาริย์มากก็ย่อมมีผู้ที่รู้จักมาก ในขณะที่บางคนอาจบูชาตามจุดประสงค์ทางใจในขณะนั้นก็มี เช่น ผู้ที่นับถือเจ้าพ่อแห่งเจียเป็นเพราะศรัทธาในความสามารถพิสดารของท่าน คนบูชามักเป็นกลุ่มวัยรุ่น เป็นต้น (รัตนพล ชื่นคำ และคณะ, 2565)

ส่วนรูปแบบความเชื่อในเรื่องปีศาจ ลูกหลานจีนทั้งรุ่นอายุ 15-18 ปี และ 20-45 ปี ต่างมีมุมมองที่ใกล้เคียงกัน คือ คนทั้งสองกลุ่มเคยปฏิบัติตามญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว บางคนยังถือปฏิบัติอยู่ เป็นการปฏิบัติเพื่อความสบายใจ แม้ลึก ๆ จะมีได้เชื่อว่าปีศาจส่งผลกระทบต่อชีวิต ที่เป็นเช่นนี้เพราะหลายคนเชื่อในหลักวิทยาศาสตร์มากกว่า ประเด็นนี้เราจึงเห็นสองกระบวนทัศน์ที่เข้ามาปะทะกัน นั่นคือกระบวนทัศน์เดิมที่ยังยึดมั่นในความเชื่อตามขนบปะทะกับกระบวนทัศน์ใหม่ที่เชื่อในวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนสำนึกต่อความเชื่อของคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ยังมีภาวะที่คนรุ่นใหม่รู้สึกว่าการไม่ใช้คนจีนแล้ว เนื่องจากการถูกสังคมและวัฒนธรรมไทยหล่อหลอมอย่างเข้มข้น ในกระบวนทัศน์ของความเชื่อเองจึงมีการปะทะที่ซ้อนทับกันระหว่างความเชื่อในแบบไทยพุทธ (เถรวาท) กับความเชื่อในแบบจีนเกิดขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อเด็กรุ่นใหม่มีแนวโน้มในการนับถือศาสนาอยู่ลงจนอาจไม่นับถือศาสนาเลยนั้น ก็เป็นเพราะพวกเขาจะยึดมั่นในหลักการพัฒนาตนเองเป็นสิ่งสำคัญโดยไม่ยึดติดกับทบบัญญัติทางศาสนาและความเชื่อใด ๆ นั่นเอง (พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวิโร และพระครูโกศลศาสนบัณฑิต, 2565)

อัตลักษณ์ในด้านความเชื่อของลูกหลานจีนในปัจจุบัน ถึงแม้จะยังคงถือปฏิบัติอยู่บ้างแต่ก็มีสัดส่วนไม่มาก ส่วนใหญ่ยังมีความศรัทธาที่เอนเอียงมาทางความเชื่อแบบไทย ๆ กล่าวคือผสมผสานระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ เป็นการรับอิทธิพลทางความเชื่อจากสภาพสังคมและวัฒนธรรม ส่วนความศรัทธาตามความเชื่อแบบจีนจะเป็นเรื่องรองลงมา อย่างไรก็ตามมีแนวโน้มว่าลูกหลานจีนรุ่นต่อ ๆ ไปจะเชื่อในศักยภาพของการพัฒนาตนเองมากขึ้นจนอาจไม่นับถือศาสนาใด ๆ เลยก็เป็นได้

บทสรุป

สำนึกทางอัตลักษณ์ของลูกหลานจีนในปัจจุบันขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อมของคนแต่ละรุ่น การที่สำนึกทางอัตลักษณ์บางอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าทางใดนั้นเป็นเรื่องธรรมดาสามัญของทุกอัตลักษณ์บนโลกนี้ อยู่ที่ว่าถูกหยาบฉวยไปใช้โดยใครและเพื่อใคร เราจึงได้เห็นอัตลักษณ์อย่าง “แซ่” ที่ถึงแม้จะเป็นเรื่องเก่าแก่อยู่กับคนจีนมาช้านาน แต่ลูกหลานปัจจุบันก็ยังเชื่อว่าแซ่เป็นอัตลักษณ์ด่านแรกที่แสดงตัวตนความเป็นจีนได้ แม้ในอดีตจะเคยเป็นสิ่งต้องห้ามของการไทยก็ตาม ในขณะที่บางประเด็นลูกจีนรุ่นใหม่อีกก็รู้สึกถึงความโชคดีที่ได้เกิดมาในปัจจุบันเพราะประเด็นนั้นถูกให้ความสำคัญขึ้นมาจากสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อรองสถานะทางสังคมได้ดีกว่าคนรุ่นบรรพบุรุษ เช่น เรื่องสิทธิสตรีที่เป็นดังเครื่องมือปลดแอกการถูก กดขี่จากสังคมชายเป็นใหญ่ในครอบครัวคนจีนที่ลูกสาวแทบไม่มีปากมีเสียงในครอบครัวได้เลย และเรื่องความหลากหลายทางเพศที่ประเทศไทยผ่านร่าง พ.ร.บ. แล้วนั้น ก็เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับที่ ลิซ่า (ศิลปินชาวไทยจากวง Blackpink ประเทศเกาหลี)

ได้เปิดตัวเพลง Rockstar มีการสอดแทรกประเด็น LGBTQIA+ ที่ได้รับการยอมรับในประเทศไทยลงในเนื้อหาของเพลง (Vecay ASAP, 2567) ก็ยิ่งสะท้อนว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่คนเชื้อสายจีนรุ่นเก่าต้องเปิดใจเพื่อทำความเข้าใจคนรุ่นหลังให้มากขึ้นเพราะอาจจะส่งผลต่อสายสัมพันธ์ในครอบครัว

เรื่องความกตัญญูในห้วงสำนึกของลูกหลานจีนมักจะอยู่คู่กันเสมอกับการจัดเทศกาลจีน หลายเทศกาลของจีนถ้าไม่รำลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษก็รำลึกถึงพระคุณของธรรมชาติ เทศกาลที่ลูกจีนคุ้นเคยที่สุดตลอดมาทุกยุคทุกสมัยยังคงเป็นเทศกาลตรุษจีน เพราะแทบจะเป็นเทศกาลเดียวที่ดึงเอาอัตลักษณ์หลายด้านของจีนออกมานำเสนอได้อย่างแจ่มชัด จนทำให้เทศกาลจีนในไทยอื่น ๆ ดูเหมือนจะถูกลดความสำคัญลง ค่านิยมและการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปในประเพณีและเทศกาลยังเกิดจากสาเหตุอื่นได้อีก เช่น สถานะทางการเงินของครอบครัว ความไม่รู้ลึกใกล้ชีวิตสนทนกันในเรื่องญาติของลูกหลานรุ่นหลัง รวมถึงปัจจัยทางมลภาวะและโรคระบาดก็ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมปฏิบัติบางอย่างไป ด้านความเชื่อความศรัทธาของลูกหลานจีนพบว่า คนที่นับถือเทพเจ้าจีนอย่างจริงจังมีเป็นส่วนน้อยและเป็นเพียงการศรัทธาที่เสริมเพิ่มเติมจากความศรัทธาหลักที่นับถือพุทธเถรวาทหรือพุทธแบบไทย ๆ อย่างไรก็ตามคนรุ่นหลังจะเชื่อมั่นในหลักวิทยาศาสตร์มากขึ้น และมีแนวโน้มว่าในอนาคตอาจไม่นับถือศาสนาใดเลย

ที่กล่าวมาทำให้เห็นว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว ไม่ใช่แค่การมีภาษาจีนหรืออักษรจีนเข้ามาหลายพันปี ไม่ใช่ภาพจำที่พอพูดถึงคนเชื้อสายจีนแล้วจะต้องมีภาพของการอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ การสืบทอดกิจการกงสี หรือลูกชายเป็นผู้นำครอบครัวอีกต่อไป แม้แต่ในประเทศจีนเองยังพบว่าทุกวันนี้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปมาก มิได้มีแค่คนจีนที่ยังใช้ตะเกียบกินข้าว หรือคนจีนที่ปั่นจักรยานเต็มท้องถนน แต่มีการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ทั้งรถไฟฟ้าความเร็วสูง การเปิดให้บริการจักรยานสาธารณะ การช้อปปิ้งออนไลน์ และยังเป็นสังคมไร้เงินสดที่ประชาชนใช้การสแกนคิวอาร์โค้ดเพื่อใช้จ่ายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้รายได้ประชากร การศึกษา การคมนาคมและเทคโนโลยีก็เติบโตไปในเชิงบวก แต่อัตลักษณ์จีนที่ถูกปลูกฝังมายาวนานนับพันปีก็ยังคงอยู่ในสังคมคือความกตัญญูรู้คุณ ความซื่อสัตย์ การรักษานามจารีตประเพณี ความสามัคคี และความรักชาติ (ชัยวัฒน์ วนิชวัฒน์, 2566) เช่นเดียวกันกับอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ยังพบเจอกับการปะทะต่อรองทั้งเงื่อนไขเรื่องผู้คน วิถีคิด ช่วงเวลา ความก้าวหน้าของสื่อและเทคโนโลยี รวมถึงการแพร่หลายของต่างวัฒนธรรมที่ยังส่งผลต่อการปรับตัว การยืม การกลืนกลายทางชาติพันธุ์ และการบูรณาการทางวัฒนธรรม (วันจรัตน์ เดชวิสัย และนาฏกานต์ ดิลกโส, 2566) ที่เป็นตัวชี้วัดว่าอัตลักษณ์ใดจะคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด ดังตัวอย่างที่เห็นชัดเจนในปัจจุบันคือ ชุมชนจีนเกิดใหม่นอกเยาวราชที่มาพร้อมกับแนวคิดของคนจีนจากแผ่นดินแม่ที่แตกต่างไปจากแนวคิดของคนจีนยุคเสือผืนหมอนใบ การเข้ามาของคนจีนกลุ่มใหม่ย่อมส่งผลต่อสำนึกทางอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในประเทศไทยทั้งในปัจจุบันและคนรุ่นหลังจากนี้ไม่มากนัก

แม้ว่าอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก็ยังมีคนเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ที่ชอบซึ้งต่อสำนึกทางอัตลักษณ์ของบรรพบุรุษและรื้อฟื้นสืบทอด ผู้เขียนเชื่อว่าการสร้างแนวทางปลูกจิตสำนึกให้

- ณัฐวรรณ ทองพันธุโย. (2566, 5 กุมภาพันธ์). ผศ.ดร.สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ ‘เป็นจีนเพราะรู้สึก’
คั่นลึกประวัติศาสตร์ ‘เลื้อยผืนหมอนใบ’. Matichon Online. https://www.matichon.co.th/prachachuen/interview/news_3805141
- นภัสสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี. (2562). ประเพณีการไหว้ในเทศกาลตรุษจีน: ที่มา ความหมาย และการเปลี่ยนแปลง. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 6(1), 383-394.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2551, สิงหาคม). ลูกจีนรักชาติ. มติชนสุดสัปดาห์, 28(1462): 25.
- นิโลบล วงศ์ภัทรนนท์. (2564). จากตลอดลายมังกร สู่เลือดข้นคนจาง: การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในละครโทรทัศน์ไทย. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, 29(2), 76-103.
- ปานิส โพธิ์ศรีวังชัย. (2561, 3 กันยายน). ปรากฏการณ์จีนบุกไทย ไข่น้ำทาวนใหม่ในกรุงเทพ. The 101 World. <https://www.the101.world/new-chinatown-chadainterview/>
- พระครูปลัดณพิชญ์ ญาณวิโร และพระครูโกศลศาสนบัณฑิต. (2565). การศึกษาวิเคราะห์เหตุผลของการไม่นับถือศาสนา. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 20(1), 73-85.
- พันธุ์ร เกาเจริญ. (2565). เคป็อบ แพนด้อม และการเคลื่อนไหวทางการเมือง, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 11(2), 125-138.
- พิมพ์ชนก พุกสุข. (2563, 4 กุมภาพันธ์). รอยต่อของความจีนในสายตา Hatchew People คนรุ่นใหม่เชื้อสายจีนกับหนังสือพิมพ์จีน. The Momentum. <https://themomentum.co/hatchew-people-interview/>
- ภัทรกร สุวรรณจินดา. (2559, 9 กรกฎาคม). การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช. [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมวิชาการระดับชาติ การบริหารการพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.
- มนัส โอภาณกุล. (2561, 9 พฤศจิกายน). คำว่า “เจ๊ก” มาจากไหน? คนจีนในไทย-จีนแผ่นดินใหญ่-จีนไต้หวัน ล้วนไม่รู้จักคำนี้. Silpa-Mag. https://www.silpamag.com/history/article_18158
- รัตนพล ชื่นคำ, ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์, และสุกัญญา สุจฉายา. (2565). คติความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือ “เจ้าพ่อหนุมาน” ในสังคมไทย. วารสารอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน, 13(1), 14-43.
- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2567, 21 พฤษภาคม). คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ และโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับ Bangkok Pride. Facebook. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=850279963592751&set=pcb.850280066926074>

- ลงทุนแมน. (2566, 4 มิถุนายน). โรงเรียนนานาชาติในไทยยังโตแรง แม้เด็กเกิดใหม่ลดลง. Longtunman. <https://www.longtunman.com/45665>
- วนิดา เจริญสุข. (2532). *นามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/23307>
- วันจิรัตน์ เดชวิสัย และนาฏกานต์ ดิลกส์. (2566). การมีปฏิสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ต. *วารสารวิชาการนอร์ทเทิร์น*, 10(1), 83-99.
- สุขาวดี เกษมณี และวิไลศักดิ์ กิ่งคำ. (2554, 1-4 กุมภาพันธ์). *อัตลักษณ์จีนในสังคมไทย จากวรรณกรรมไทย*. [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 49 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.
- แสงไทย คำภูไท. (2563, 19 สิงหาคม). *จีนใหม่ กับโพยก๊วนดิจิตอล*. Siamrath. <https://siamrath.co.th/n/175596>
- อภิญา เพื่อพสุกุล. (2561). *อัตลักษณ์การทบทวนทฤษฎีและกรอบความคิด* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- Ryoiireview. (2567, 13 กุมภาพันธ์). *4 คาเฟ่ไต้หวันสุดคลาสสิก จิบกาแฟดื่มด่ำไปกับบรรยากาศย้อนยุค @เยาวราช*. Ryoi review. <https://www.ryoiireview.com/article/yaowarad-cafe-chinese/>
- Taksaporn Koojakan. (2567, 9 กุมภาพันธ์). *วัน(ไม่)วุ่นของวัยรุ่นไทยเชื้อสายจีน กับเหตุผลที่ทำให้เรามีค่านิยมและการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงไป*. The Matter. https://thematter.co/social/cultural-adaption-of-chinese-thais/221958?fbclid=IwAR1zvG-hpHaE2-wOeEt3vbbc1hV1P5PxENG0jFW7_JOfbUPve8lYf1jLvf4
- Vecay ASAP (2567, 28 มิถุนายน). *ความหมายใน MV (Rockstar)*. Facebook. <https://www.facebook.com/vacayasap/posts/pfbid0368efbd3FM4HUeXyyEuBUt1Vkv-yzSpk8vwRUeDxdnJeX6wHTWwp669sma87Avy1S6l?rldid=xRhI9XvaFFy1uOeL>
- Yin Saijiao และภารดี มหาจันทร์. (2560). ความเชื่อเรื่องปีศาจของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 25(48), 129-150.

ภาษาอังกฤษ

- Gagne, M. & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26(4), 331-362. <https://doi.org/10.1002/job.322>
- Milton, J. E. (2004). *An Introduction to Ethnic Conflict*. Polity.